

УДК: 343.244-053.6:004.738.5
DOI: 10.5937/PDSC24543A

*Др Ратомир Антоновић, научни сарадник
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
емаил: antonovicr@gmail.com; +381 65 2881 495*

ДЕЦА И МАЛОЛЕТНИЦИ КАО ЖРТВЕ И ИЗВРШИОЦИ САЈБЕР КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Анстракт:

Техничко – технолошки развој и напредак друштва, задаје извесне изазове и правној науци. Развијају се нови облици криминалног понашања, који добијају све теже и комплексније начине извршења, а ова кривична дела се не могу третирали на исти начин као дела класичног криминала. Потребан је виши ниво знања, али и друга истражна техника и тактика. Као пример криминала новије ере, наводи се високотехнолошки или сајбер криминал, који се слободно може назвати криминалом у развоју, а главно средство извршења ових кривичних дела јасте савремена техничко – технолошка опрема и рачунарска техника. Својствено за сајбер криминал је да је то криминал деце и младих, што не треба да чуди с обзиром на то да млади најбоље владају савременом технологијом и најбоље је познају. Савремена технологија је за старије генерације у великој мери непознаница, док млади врло рано започињу своју сајбер активност, па и брзо постају суверени познаваоци нових сајбер пространа.

У самом раду, аутор се бави проблемом деце и малолетника који се све чешће јављају у улози жртве, али и извршилаца сајбер кривичних дела. Деца и малолетници су посебно осетљива категорија, а најновији догађаји у нашем друштву су само доказали да се о њима недовољно бринуло и водило рачуна. Сајбер простор се показао као врло опасан простор за децу и малолетнике, који су често на мети тзв. сајбер предатора, али и сами постају предатори и извршиоци тешких кривичних дела.

Кључне речи: *дете, малолетник, рачунар, интернет, кривично дело*

УВОД

Друга половина двадесетог века и двадестпрви век се сматрају ером технолошког прогреса. Савремена технологија претендује да у потпуности преузме примат у скоро свим областима друштва, чинећи да досадашњи приступ у решавању одређених животних проблема буде замењен управо новим техничко – технолошким достигнућима. Непосредно по окончању Другог светског рата, наступа експанзија у развоју сајбер технологије, а концепт данашњих рачунара се везује за личност Џона фон Нојмана, који 1994. године са својим колегом и сарадником, Лос Алмосом, израђује први електронски рачунар, који ради по принципу задатог програма.

Примитивни рачунари, који нису ни слични данашњим, настали за време Другог светског рата. Први такав модел рачунара се звао „Колосус“, који је радио помоћу радио таласа и служио је првенствено за дешифровање комуникације противничке војске. Међу значајнијим, треба навести „Фон Нојманову машину“, која је представљала рачунар са уграђеним програмом. Транзисторски рачунар је настао 1957. године, а касније су се јављале новије и усавршеније генерације ових рачунара 1961. и 1964. године. Шездесете године прошлог века доносе тзв. Интегрисана кола, која карактеришу мање димензије ових уређаја и били су коришћени у научне и комерцијалне сврхе. Располагали су техником „мултипрограмирања“, што је значило да меморија садржи више програма у исто време, који се нису морали користити у исто време. Потом следе „ВЛСИ“ рачунари, са повећаном брзином рада, са интегрисаним колима и самњеним димензијама. Они су у широј јавности познати као персонални рачунари, који се са разлогом сматрају револуционарним открићем рачунарске технологије, који су омогућили сваком да овакав рачунар има за релативно приступачну цену. Најсавременије генерације рачунара у себи садрже вештачку интелигенцију, њихове димензије постају врло мале, те их зато многи називају невидљивим или уграђеним рачунарима. Налазе се у чиповима, попут банкарских картица, личних карти, дигиталним часовницима, мобилним телефонима и сличној савременој опреми. Мобилни телефони су најдрастичнији вид сајбер еволуције, јер представљају рачунар у малом. Тзв. паметни телефони су данас незамењиво средство не само комуникације, већ и рада. Представљају праву малу покретну канцеларију, који пословним људима у великој мери олакшавају живот и рад.¹

¹ Веиновић, М; Јевремовић, А. (2011) *Рачунарске мреже*, Универзитет “Сингидунум”, Београд, стр. 58.

Са друге стране, развој савремене технологије, са собом је донео и одређене штетне појаве, које су разноврсне, али ће се за потребе овог рада обрађивати појава тзв, сајбер или високотехнолошког криминала. Све оно што је техничко – технолошки прогрес донео са циљем олакшавања и побољшања квалитета живота обичном човеку, сајбер криминал злоупотребљава у недозвољене сврхе. Тако се за извршење ових кривичних дела користе рачунари и рачунарска опрема, као и интернет мрежа, друштвене мреже, електронска пошта и друге тековине ове дигиталне револуције. Такоређи, паралелно са развојем технологије, почео се развијати сајбер криминал, те се уз техничко – технолошки прогрес почињу јављати појмови, као што су рачунарска саботажа, рачунарске манипулације, злоупотребе рачунарских система и шпијунски софтвери. Иако су у прво време ове појаве биле спорадичне и занемарљиве, са све већом употребом и продором технологије у свакодневни живот људи, ове појаве почињу да добијају све драстичније и теже облике. Свој пуни замах доживљавају крајем прошлог и почетком овог века, кад се повећава број персоналних рачунара, кад Интернет постаје најјачи медиј комуникације, доступан неограниченом броју људи, ма где били. Такође, уочава се тенденција злоупотребе савремене технологије и код традиционалних кривичних дела, а посебно дела привредног криминала и код кривичних дела прања новца.²

ДЕЦА КАО ЖРТВЕ САЈБЕР КРИМИНАЛА

Деца се сматрају веома угроженом категоријом лица од сајбер напада. Деца су најчешћи и најактивнији конзументи садржаја који се пласирају путем Интернета. Често без адекватног надзора и контроле, деца приступају различитим садржајима, који нису прилагођени њиховом узрасту и упознају се са нечим што није њима намењено. Такође, деца отварају профиле на различитим друштвеним мрежама, где износе своје личне прилике, постављају своје фотографије и ступају у комуникацију са непознатим људима. Јасно је да овакво понашање деце на интернету није безбедно и да може бити вишеструко штетно.

Међу врло великим ризицима деце на Интернету треба истаћи проблем дечје порнографије. Интернет порнографија подразумева пласирање порнографских садржаја који приказују децу која партиципирају у сексуалним односима или се састоје у сликама или снимцима дечјих гениталија или других

² Matović, A; Antonović, R; Tošić, N. (2019) “Modern forms of high-tech fraud in the function of money laundering”, *International Journal of Economics and Law*, No. 25, p. 11.

вулгарних садржаја у којима су укључена деца.³ Лица која врбују децу зарад децје порнографије се називају сајбер предатори и њихов главни циљ је да траже децу која су погодна за обману и злоупотребу. Потом, ови предатори те садржаје децје порнографије пласирају даље и чине их доступним већем броју лица.

Кад се говори о процесуирању ових лица која извршавају ово кривично дело злоупотребом Интернета, у периоду док још Интернет није био толико развијен, процедура њиховог проналажења и хватања је била знатно лакша. Данас су они подигли ниво опреза, па им је много теже ући у траг, а педофилске садржаје је врло тешко наћи слободном претрагом Интернета.⁴ Методе скривања ових инкриминишућих садржаја иду дотле да су оне подвргнуте одређеним техникама криптовања.

Извршиоци ових кривичних дела су лица девајнанте сексуалне склоности, а претежно делују у оквиру организованих група. Међу њима има и оних који нису директни уживаоци оваквих садржаја, већ их израђују како би их касније могли пласирати на црно тржиште уз врло високу надокнаду. У Републици Србији је при Министарству унутрашњих послова оформљено одељење за високотехнолошки криминал, које врло интензивно ради на сузбијању ових штетних појава у сајбер простору. Такође, постоји посебно Одељење за високотехнолошки криминал при Републичком јавном тужилаштву, које обавља послове и задатке из надлежности Врховног јавног тужилаштва у вези са кривичним делима високотехнолошког криминала. Међународна правна основа за овакву организацију лежи у преузетим обавезама ратификовањем Конвенције о високотехнолошком криминалу Савета Европе (тзв. Будимпештанска конвенција).⁵ Такође, ово одељење врши перманентну координацију са Посебним одељењем за високотехнолошки криминал Вишег јавног тужилаштва у Београду и јавним тужилаштвима на нивоу читаве Републике Србије која су надлежна за кривична дела високотехнолошког криминала.

Најзначајнија полицијска акција, која је била усмерена на хватање Интернет предатора се назива „Армагедон“. Започета је 2010. године, а назив је добила по епским биткама између добра и зла, Бога и Ђавола. На реализацији ове полицијске акције учествовало је Одељење за сузбијање високотехнолошког криминала, Више јавно тужилаштво и Посебно одељење

³ Кораћ, С. (2008) “Сузбијање децје порнографије на Интернету: ЕУ стандарди“, *Ревизија за безбедност*, Центар за безбедносне студије, Година 2, број 11, Београд, стр. 46.

⁴ Матијашевић, Ј. (2015) “Злоупотребе рачунарских мрежа у циљу пласирања садржаја децје порнографије и европско право“, *Европско законодавство*, број 54/15, Београд, стр. 74.

⁵ Rupnik, A. (2003) “Konvencija o kibernetiski kriminaliteti – Budimpeštanska konvencija”, *Ministarstvo za notarnje zavede – Policiji*, Ljubljana, str. 12.

за борбу против високотехнолошког криминала. Акција још увек траје и до сада је процесуирано више од двестотине лица која су ухваћена да су злоупотребила савремену технологију и Интернет комуникацију како би уцењивали, врбовали, снимали или принуђивали децу да им шаљу своје ласцивне слике или снимке. Њима се на терет стављају кривична дела приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију (чл. 185. Кривичног законика Републике Србије), коришћење рачунарске мреже или комуникације са другим техничким средствима за вршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу (чл. 185б. Кривичног законика Републике Србије), недозвољене полне радње (чл. 182. Кривичног законика Републике Србије) и обљуба са дететом (чл. 180. Кривичног законика Републике Србије).

У оквиру акције од стратешке важности је проналажење места окупљања ових лица, проналажења сајтова на којима ова лица размењују порнографске материјале, проналажење лажних профила на друштвеним мрежама и опсервација активности корисника друштвених мрежа. Сарадња грађана и полиције је од суштинске важности, нарочито оних грађана који су директно или индиректно угрожени оваквим понашањем Интернет предатора. Српска полиција остварује добру и интензивну сарадњу са полицијским организацијама у окружењу и свету, што помаже расветљавање ових кривичних дела и олакшава проналажење извршилаца.

Досадашњи расветљени случајеви указују на то да Интернет предатори највише воле да постављају и гледају експлицитне садржаје на којима су деца старости 3-4 године, па све до малолетничког узраста. Са друге стране, у улози предатора се налазе претежно мушкарци, различитих обарзовних профила. По питању старости, међу Интернет педофилима има млађих људи, од свега двадесетак година, до људи у зрелим годинама. Предњаче извршиоци старости између 30 и 45 година живота. За њих је карактеристично да су лица без кривичних досијеа, са врло узорним понашањем. Претежно су неожењени, живе са родитељима или сами, док је мањи број њих ожењено, па чак и родитељи. Повратништво међу овим лицима је веома заступљено, па се зато практикује изрицање мере безбедности забране приласка местима на којима се окупљају деца.

Догађај из 2010. године, кад је убијена осмогодишња девојчица Марија Јовановић из Старих Лединаца од стране вишеструко осуђиваног педофила и напасника деце, покренуо је иницијативу да се донесе Закон о посебним мерама за спречавање кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима. Закон је познатији као Маријин закон, а донесен је 2013. године. Суштина овог Закона се огледа у могућности изрицања контролних мера према

вишеструким повратницима код ових кривичних дела педофилије. Такође, предвиђа се вођење евиденције о свим лицима осуђеним за ова кривична дела. Критика која се може упутити у делу који се односи на ове евиденције је та што оне нису јавног карактера, како би се сва лица могла превентивно упознати са потенцијалним извршиоцима ових кривичних дела који живе у непосредној близини њиховог места становања или близине школе или вртића у који њихово дете иде.

Евиденција регистрованих педофила у Републици Србији је до краја 2019. године садржала чак 96 имена. Касније је ова евиденција је проширена за још 183 имена. На овом списку се могу наћи само она лица која су правноснажно осуђене за неко кривично дело које има карактер педофилских кривичних дела, са списка кривичних дела усмерених против полне слободе малолетних лица и за која се односи Маријин закон.⁶ Најновији подаци указују да евиденција регистрованих педофила броји 279 имена.

Статистика даље указује да је од 2016. године до данас правноснажно окончано 11 случајева у којима су деца била жртве силовања, један случај обљубе над немоћним лицем, у 19 случајева је било овљубе са дететом, у седам случаја је било обљубе са дететом злоупотребом положаја. У три случаја је било недозвољених полних радњи и у три случаја је забележено вршење проституције у којој су учествовала деца. У 14 случајева је било кривичног дела прибављања, приказивања и поседовања порнографског материјала и искоришћавања малолетних лица за порнографске садржаје. У два случаја се десило кривично дело искоришћавања рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за кривична дела против полне слободе над малолетним лицима.

Судови су, приликом изрицања санкција, примењивали врло различите критеријуме, па су неки извршиоци били кажњени на казну кућног затвора, казну затвора у трајању од једне године, до казни затвора у трајању од 15 до 20 година.

Ако сагледамо позитивне ефекте примене Маријиног закона, један од њих свакако јесте увођење евиденције о регистрованим педофилима у Републици Србији. Евиденција обавезно мора садржати лично име и презиме, јединствени матични број, адресу становања, податке о запослењу, податке значајне при идентификацији, који треба да подразумевају уношење неке личне специфичне карактеристике, као што су неке телесне аномалије или тетоваже, фотографије (анфас и профил), податке о извршеном кривичном делу,

⁶ Ћоровић, Е. (2023) „Десет година од доношења тзв. Маријиног закона – између очекивања и стварности“, *Раскрића међународног кривичног права и кривичног права: реформа правосудних закона Републике Србије*, Удружење за међународно кривично право, Београд, стр. 535.

изреченој казни, правним последицама осуде, предузетим посебним законским мерама и ДНК профил осуђеног педофила. Посебно је важно да се једном унесени подаци о регистрованом педофилу никад не могу брисати нити се ти подаци могу прикривати.

Ова лица имају посебне обавезе у смислу редовног јављања полицијским службама и канцеларији Повереника за праћење и спровођење посебних судских мера. Они не могу бити предмет ублажавања судске пресуде нити имају право на условни отпуст. Такође, кривично гоњење за ова кривична дела никад не застарева.⁷ Њихова обавеза не престаје извршењем кривичне санкције. Они и даље морају да се јављају полицијским службама и повереничкој канцеларији и морају се уздржавати од посеђивања оних јавних места на којима се окупљају деца, не смеју се приближавати школама и вртићима, морају да иду на третмане у специјализована саветовалишта и установе, уколико промене своје место пребивалишта, о томе морају обавестити повереника и морају од њега да добију одобрење уколико планирају да напуштају земљу. Њима је забрањено вршење занимања и позива који подразумевају рад са децом и малолетницима, не смеју вршити јавне државне функције и ове забране трају 20 година од истека казне. Код нас, у Републици Србији, тренутно 57 лица има ову врсту мера.

Подаци из евиденције регистрованих педофила су тајни, сходно одредбама Закона о заштити података о личности и тајности података. Са аспекта генералне и индивидуалне превенције, ова одредба је погрешна, јер свако има право да зна које лице је опасно по живот и здравље његовог детета. Овде би требало да интереси деце, њихов живот и здравље буду претежнији од правне потребе заштите личности и тајности личних података осуђених педофила. Родитељи би, јавним увидом у овај регистар, знали са киме њихово дете не треба да контактира и одакле по њихово дете прети опасност. Међу првим земљама света које су „пресудиле“ да је претежнији интерес заштита деце од интереса заштите личних података педофила су САД. Амерички правници су управо усвојили изнесени аргумент да јавност регистра омогућује родитељима мале деце да их адекватније заштите од потенцијалних злостављача. Евиденције су доступне на сајту ФБИ, а дата је могућност претраге на основу личног имена и презимена, адресе становања, граду у ком живе, врсти кривичног дела које су извршили и сл. Корисницима ових јавних регистара је наложено да податке о регистрованим педофилима не злоупотребљавају, под претњом кривичне одговорности.

⁷ Соковић, С. (2022) “Улога повереничке службе у извршењу ванзаводских санкција и мера“, *XXI век – век услужног права*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 431.

Исту правну логику јавности евиденције регистрованих и осуђених сексуалних преступника примениле су још неке земље света, као што су Пољска и Северна Македонија.

ДЕЦА КАО ИЗВРШИОЦИ САЈБЕР КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Техничка и кибернетичка писменост деце данас је на много вишем нивоу него што је била у неком претходном периоду. Данас се деца такође рађају са неким техничким уређајем у рукама и од врло раног узраста се са тим уређајима упознају и користе их. Самим тиме, логично је да имају далеко виши степен знања у односу на своје родитеље и припаднике старијих генерација, а та чињеница их чини кадима да ту исту технику могу и злоупотребити.

Малолетнички сајбер криминал своју пуну манифестацију добија кроз вршњачко насиље, које се више не одвија на традиционалан начин, у школским двориштима и игралиштима, већ се преселио у сајбер простор. Деца и малолетници су овладали новим и много опаснијим методама вршњачког насиља, које се огледају у врло ружним садржајима које постављају на друштвене мреже, излажући тиме неког свог вршњака подсмеху и јавној срамоти. Са тим садржајима се не упознају само деца из непосредног окружења, већ овакве објаве имају много шири домет и могу бити видљиве у читавом свету, што жртву додатно стигматизује и чини је много повређенијом.

У светској правничкој терминологији се овај вид сајбер вршњачког насиља назива *cyberbullying* док у домаћој литератури има много сродних термина као што су сајбер насиље, онлајн насиље, насиље на Интернету, електронско насиље и дигитално насиље. Овај термин је први у употребу увео канадски професор, Бил Белси, дајући му основну карактеристику насилништво које се манифестује путем информационо – комуникационих технологија.⁸ То јесте есенција сајбер вршњачког насиља, она се само и једино може десити употребом савремених технологија, тачније рачунара, Интернета, мобилних телефона, преко друштвених мрежа или на неки други сличан начин. Поред наведеног елемента, који је кључни, сајбер вршњачко насиље још карактерише чињеница да су насилници вршњаци који можда не располажу физичком снагом да би се могли физички разрачунавати са жртвом, па зато прибегавају сајбер простору, у ком се осећају супериорно само зато што добро владају технологијом и имају знање из те области. Сајбер насилник жели да свом вршњаку нанесе штету, он поступа умишљајно. Штета се наноси дигиталном радњом, која нема своју манифестацију у реалном свету, али је зато

⁸ Campbell, M. (2005) "Cyber bullying: An old problem in a new guise?" *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 15(1), p. 69.

видљива у сајбер простору. Акти дигиталног вршњачког насиља теже понављању. Деца су неумољива и врло сурова и не престају да врше насиље. Не заустављају се на једном насилничком акту, већ се окуражују ако примете да је тај акт жртву погодио и ако им нико не забрани да се и даље насилно понашају. На релацији сајбер насилника и жртве постоји несразмера, јер је насилник супериорнији, располаже вишим степеном знања, а може да се крије иза анонимности коју му Интернет и друштвене мреже пружају.⁹

Сајбер насиље код деце и младих омогућује већи публицитет насилничких аката, што код њих представља јак мотивациони фактор да наставе са својим насиљем. Постављање насилничких садржаја на друштвене мреже те садржаје чини доступним неограниченом броју корисника Интернета. Самим тим, домашај таквих објава је далеко већи него да се насиље одвијало у реалном простору школског дворишта, где би посматрачи били само деца из школе.¹⁰ Управо, разлика између сајбер посматрача и посматрача код реалног вршњачког насиља, овом облику вршаче агресије даје једну другу, значајнију димензију. Док се посматрачи у реалном свету стављају на страну или напасника или жртве, у сајбер простору, они остављају своје коментаре на насиље, који сами по себи могу да представљају додатни облик насиља. Углавном, насилник захтева од својих другова да га у акту насиља подрже на овакав начин.

У сајбер простору, вршњачко насиље се не одвија само током боравка ученика у школи, већ је жртва перманентно доступна нападачу. Чак и ако није присутна на мрежи, насилнички садржај ће је сачекати чим се поново улогује и ефекат насиља ће бити постигнут. Углавном, деца насилници дигитално насиље спроводе континуирано и константно, пратећи емотивна стања жртве, са жељом да је што теже погоде и нанесу што већи душевни бол. Међутим, ту настаје проблем на страни сајбер насилника, јер они не виде емотивне реакције жртве. Ускраћени су за ту врсту „ужитка“ да се непосредно упознају са патњом жртве и његовом реакцијом на увреде и понижења која јој наносе.

Пракса је показала да деца насилници у сајбер свету користе углавном мобилне телефоне, односно таблете, преко којих приступају садржајима и друштвеним мрежама. Ређи облици сајбер вршњачког насиља је преко електронске поште или посебних дигиталних платформи. Друштвене мреже су место на ком насилник има публику и где ће жртва бити максимално

⁹ Динић, Б. (2022) *Дигитално насиље*, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, стр. 39.

¹⁰ Антоновић, Р. (2023) *Сајбер криминалитет као криминалитет данашњице*, Центар за стратешке анализе, Београд, стр. 37,

понижена.¹¹ Увредљиви садржаји насиља могу бити текстуални и аудио – визуелни. Данас се користе и мултимедијални садржаји, који убрајају разноврсне садржаје, попут текстова, звукова, фотографија, анимираних слика и видеа. Сајбер насиље се може вршити директним и индиректним путем. Директно насиље се врши приватним порукама, које се одвија „у четири ока“ између нападача и жртве. Индиректно, и много опасније, је насиље које подразумева јавно истицање увредљивих и понижавајућих садржаја, којима се дискредитује жртва, јавно вређа и омаловажава, а то види недоређен број лица. Иако су ови садржаји примарно намењени вршњачкој групи, њих могу да виде и лица ван те групе, чиме се за жртву ствара додатни проблем и стигматизација. У зависности од тога да ли је нападач анониман или није, сајбер вршњачко насиље може бити отворено или прикривено.

Форме дигиталног вршњачког насиља које су до сада биле у примени су слање вируса, коришћење мобилних телефона и других уређаја зарад вређања и претњи, слање претећих, увредљивих и других непримерених садржаја, слање фотографија, слика или анимација претеће и увредљиве садржине, дискриминација и изопштавање вршњака из вршњачке групе, ширење неистина, увреда, ружних речи и других увредљивих гласина.

Сајбер вршњачко насиље има исту мотивациону основу као и код класичног вршњачког насиља. То је жеља за самоистицањем и доказивањем у вршњачкој групи. Међутим, за разлику од класичног насиља, у ком доминирају физички јаки појединци, код сајбер насиља, доминацију узимају она деца која су информатички оспособљенија, а која углавном не поседују физичку снагу и доминацију. Они су супериорни за рачунаром, мобилним телефоном, таблетом или другим уређајем, па своју супериорност усмеравају како би у вршњачкој групи стекли углед који нису никад имали јер нису били физички доминантни. Они желе да их се физички много јачи вршњаци боје јер знају да су у сајбер свету заправо они јачи од њих.

Мотиви за сајбер вршњачким насиљем могу бити разноврсни, као што су освета, љубомора, вишак слободног времена и егзибиционизам. У великом броју случајева, сајбер насиље је било одговор на физичко насиље. Физички доминантнија деца су спроводила физичко насиље према слабијима. Слабији ученик, који је био талентован за информатику, одлучио је да се свом нападачу освети у сајбер простору. То је врло честа слика која верно приказује однос

¹¹ Антоновић, Р. (2023) “Феномен друштвених мрежа – кривичноправни аспекти“, *Право, економија и менаџмент у савременим условима*, Факултет за пословне студије и право, Београд, стр. 54.

реалног, физичког насиља и насиља у сајбер простору.¹² Такође, многи сајбер насилници школског узраста нису достигли ниво интелектуалног развоја који им омогућује да схвате значај својих поступака, па кад буду ухваћени у свом насилничком поступању, као изговор користе да се радило о шали и правдају се тиме да нису знали какав проблем су својим понашањем изазвали. Овакво олако схватање својих радњи, а и последица истих је својствено деци и младалачком узрасту, тако да заиста, код одређеног броја сајбер насилника децјег и малолетничког узраста постоји та доза незрелости, која их је спутала да схвате значај својих дела и наступилих последица.

Поред ових мотива ендемог карактера, постоје и егзогени мотиви који утичу на криминално понашање деце и младих у сајбер простору. У егзогене мотиве се убраја социјална неадаптираност починиоца у вршњачку средину због одређених различитости, које га чине неприхваћеним у друштву. Такви социјално неприхваћени ученици су често мета напада јер већина не воли оне који се издвајају и не могу да се адаптирају групи.¹³

ЗАКЉУЧАК

Кад се говори о деци, најпре се треба подсетити мудре изреке чувеног писца Максима Горког, који је рекао „деца, то су наше сутрашње судије“. Тако и јесте. У зависности од тога колико се посветимо будућим нараштајима, толико ћемо имати квалитетно друштво у будућности. Адекватан третман деце и младих данас, гаранција је да ћемо имати колико – толико добро и квалитетно друштво у будућности.

У раду, аутор даје двострани приказ деце и малолетника – као жртве, али и као извршилаца сајбер кривичних дела. Сајбер криминал представља релативно нову грану криминала, која се почела развијати са експанзијом савремених информационих технологија. Представља грану криминала која погађа децу и малолетнике управо са два наведена аспекта, активно и пасивно, те они често јесу и жртве, али и извршиоци ових кривичних дела. Чињеница је да данашња деца и омладина најбоље познаје рад савремених информационих технологија и да за њих у овој области нема много тајни. Овладавају технологијом много брже него старије генерације, те се зато много боље

¹² Жунић – Павловић, З; Ковачевић – Лепојевић, М. (2009) „Интерперсонално насиље у сајбер простору“, Истраживање у специјалној педагогији, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, стр. 229.

¹³ Делић, О. (2018) „Раширеност проблема вршњачко и родно заснованог насиља у школи“, Превенција вршњачког и родно заснованог насиља, јачање компетенција наставника у раду са децом, Транскултурна психосоцијална образовна фондација, Сарајево, стр. 18.

адаптирају на све оно што изазови информационе револуције са собом носе. Ту се мисли како на позитивне, тако и на негативне ефекте ове револуције.

Као један од суштинских проблема кад се говори о сајбер криминалу, треба истаћи злоупотребе на Интернету, злоупотребе на друштвеним мрежама, врбовање и искоришћавање деце, која се, услед своје психолошке и интелектуалне инфериорности, најлакше дају обманути и натерати на нешто што може само да им шкоди. Такође, проблем сајбер педофилије и искоришћавање деце за порнографију је посебно обрађен у раду, са посебним освртом на успешну полицијску акцију „Армагедон“, која је била усмерена на проналажење сајбер педофила и њихових мрежа преко којих врше пласман децје порнографије, као и злоупотреба које су за последицу имале врбовање и сексуално узнемиравање деце на друштвеним мрежама.

Деца и млади могу бити и извршиоци сајбер кривичних дела. У раду су наведени примери злоупотребе Интернета и друштвених мрежа од стране деце и малолетника са циљем спровођења једног потпуно новог вида вршњачког насиља, које се не одвија у школи и школским просторијама, већ у сајбер простору. Деца се олако одлучују на потез сајбер насиља према својим вршњацима, а мотиви за такво понашање могу бити разноврсни, од личног страха и немоћи, слабости и злостављаности, до разлога социјалне одбачености и различитости по било ком основу.

Закључак који се намеће је да сајбер криминал представља криминал будућности, који ће тек у долазећим годинама показати своје право опасно лице. Данас он још увек нема манифестацију која може да наслути његове праве могућности, па због тога правна наука овој врсти криминала не посвећује довољно пажње. Република Србија је начинила добру организацију полицијских, тужилачких и судских органа, посветивши секторе за високотехнолошки криминал сузбијању ове врсте криминала. Као позитиван искорак, треба похвалити доношење тзв. Маријиног закона и увођење евиденције извршилаца кривичних дела против поне слободе усмерених према деци и малолетницима. Остаје нада да ће се рад ових специјализованих органа полиције, тужилаштва и судова са временом побољшавати, а да ће се и у нашој земљи усвојити иницијатива стручне јавности да регистри педофила постану јавни, по узору на неке земље у свету.

*Ratomir Antonović, PhD, research associate
Institut za srpsku kulturu, Priština – Leposavić*

CHILDREN AND MINORS AS VICTIMS AND PERPETRATORS OF CYBER CRIMES

Abstract:

Technical-technological development and progress of society poses certain challenges to legal science as well. New forms of criminal behavior are developing, which are getting more and more difficult and complex ways of execution, and these criminal acts cannot be treated in the same way as acts of classic crime. A higher level of knowledge is required, as well as other investigative techniques and tactics. As an example of crime of the recent era, high-tech or cyber crime is mentioned, which can be freely called crime in development, and the main means of committing these crimes are modern technical equipment and computer technology. It is characteristic of cybercrime that it is the crime of children and young people, which should not be surprising given that young people have the best command of modern technology and know it best. Modern technology is largely unknown to older generations, while young people start their cyber activity very early, and quickly become sovereign connoisseurs of new cyber expanses.

In the work itself, the author deals with the problem of children and minors who are increasingly appearing as victims, but also as perpetrators of cyber crimes. Children and minors are a particularly sensitive category, and the latest events in our society have only proved that they have been insufficiently cared for and taken care of. Cyber space has proven to be a very dangerous space for children and minors, who are often the target of the so-called cyber predators, but they themselves become predators and perpetrators of serious crimes.

Key words: *child, minor, computer, Internet, criminal act*

КОРИШЋЕНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Антоновић, Р. (2023) *Сајбер криминалитет као криминалитет данашњице*, Центар за стратешке анализе, Београд;
2. Антоновић, Р. (2023) “Феномен друштвених мрежа – кривичноправни аспекти“, *Право, економија и менаџмент у савременим условима*, Факултет за пословне студије и право, Београд;
3. Веиновић, М; Јевремовић, А. (2011) *Рачунарске мреже*, Универзитет “Сингидунум“, Београд;
4. Делић, О. (2018) „Раширеност проблема вршњачко и родно заснованог насиља у школи“, *Превенција вршњачког и родно заснованог насиља, јачање компетенција наставника у раду са дјецом*, Транскултурна психосоцијална образовна фондација, Сарајево;
5. Динић, Б. (2022) *Дигитално насиље*, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду;
6. Жунић – Павловић, З; Ковачевић – Лепојевић, М. (2009) „Интерперсонално насиље у сајбер простору“, *Истраживање у специјалној педагогији*, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду;
7. Кораћ, С. (2008) “Сузбијање децје порнографије на Интернету: ЕУ стандарди“, *Ревија за безбедност*, Центар за безбедносне студије, Година 2, број 11, Београд;
8. Матијашевић, Ј. (2015) “Злоупотребе рачунарских мрежа у циљу пласирања садржаја децје порнографије и европско право“, *Европско законодавство*, број 54/15, Београд;
9. Matović, A; Antonović, R; Tošić, N. (2019) “Modern forms of high-tech fraud in the function of money laundering”, *International Journal of Economics and Law*, No. 25;
10. Rupnik, A. (2003) “Konvencija o kibernetски kriminaliteti – Budimpeštanska konvencija”, *Ministarstvo za notarnje zavede – Policiji*, Ljubljana;
11. Соковић, С. (2022) “Улога повереничке службе у извршењу ванзаводских санкција и мера“, *XXI век – век услужног права*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу;
12. Ћоровић, Е. (2023) „Десет година од доношења тзв. Маријиног закона – између очекивања и стварности“, *Раскрића међународног кривичног права и кривичног права: реформа правосудних закона Републике Србије*, Удружење за међународно кривично право, Београд;
13. Campbell, M. (2005) “Cyber bullying: An old problem in a new guise?” *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 15(1)